

УДК 343.9:343.6

DOI: 10.31359/2079-6242-2018-35-1-182

КІЛЬКІСНО-ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

С. О. Кібальник, аспірант відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Постановка проблеми. Вся історія людства супроводжувалася міграцією людей та їх спільнот. Нелегальний та неконтрольований легальний рух людських потоків між державами перетворюється на одне з найскладніших політичних і правових питань сучасності. І особливе місце серед суспільно небезпечних форм нелегальної міграції посідає незаконне переправлення осіб через державний кордон.

Як і будь-які інші злочинні прояви, діяння за ст. 332 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон, його організацію, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню, можуть бути виміряні у певних кількісних та якісних показниках, які є необхідними при встановленні сутності злочинних явищ та виявленні взаємозв'язків між їх складовими. Це дає можливість оцінити масштаби й особливості злочинів у цій сфері, а також розробити заходи їх запобігання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання криміногенного потенціалу незаконної міграції та протидії їй за різних часів розглядалися у роботах С. П. Бритченка, Ю. Ф. Гаврушко, О. М. Джужи, А. В. Калініної, М. Г. Колодяжного, С. М. Кременчуцького, О. В. Кузьменко, О. А. Малиновської, А. П. Мозоля, С. О. Мосьондза, Т. Є. Огнева, В. І. Олефіра та інших українських науковців, які торкалися переважно кримінально-правових та адміністративно-

правових аспектів цієї проблеми. Разом із тим ґрунтовного кримінологічного дослідження незаконного переправлення осіб через державний кордон України на теперешній час не проводилось.

Метою статті є з'ясування поширення в Україні незаконного переправлення осіб через державний кордон та визначення основних кримінологічно значущих рис таких злочинів.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих елементів кримінологічної характеристики злочинності взагалі чи її окремих проявів, зокрема, є її рівень. Офіційні звіти Генеральної прокуратури України та Державної судової адміністрації України відображають рівень незаконного переправлення осіб через державний кордон України та судимості за цією статтею протягом останніх 5 років таким чином:

**Кількість проваджень щодо незаконного переправлення осіб
через державний кордон України (2013–2017 рр.)**

Рік	Кількість зареєстрованих проваджень за ст. 332 КК	Кількість розглянутих судами проваджень за ст. 332 КК
2013	210	127
2014	164	113
2015	152	90
2016	164	65
2017	173	82

Як бачимо, в окремі роки показники демонструють як деяке зниження, так і поступове зростання. В цілому ж вони залишаються протягом розглянутого періоду відносно стабільними.

Далі розглянемо структуру злочинних проявів за розглядуваною статтею. Стосовно кримінально-правових ознак слід відмітити таке. Результати проведеного нами вивчення 270 архівних проваджень за ст. 332 КК, які були розглянуті судами України протягом 2007–2018 рр. та закінчилися винесенням обвинувального вироку, свідчать, що

22,6% із них складають матеріали за ч. 1 цієї статті, 56,7% проваджень розглянуті за ч. 2 (ті самі дії, вчинені способом, небезпечним для життя чи здоров'я переправленої особи, чи щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища), 20,7% – за ч. 3 цієї ж самої статті (вчинення організованою групою або з корисливих мотивів). Відсутня співучасть у 39,7% справ, 54,9% характеризуються вчиненням злочину групою осіб за попередньою змовою; дії ж, вчинені у складі організованої злочинної групи, було встановлено у 5,4%. У той самий час, за 79,3% вироків засуджено лише одну особу. Таким чином, більшість осіб, зайнятих цим незаконним бізнесом, уникають кримінальної відповідальності.

У більшості випадків встановлено наявність у засуджених корисливого мотиву. З мотивів особистого характеру діяли 25%, у 33% мотив невідомий. Вбачається, що це може бути значною мірою пов'язане з передбаченням корисливого мотиву диспозицією ст. 332 КК як обставини, обтяжуючої відповідальність, а, отже, й зацікавленістю злочинця у відсутності доказів отримання ним матеріальної вигоди.

Також характерною кримінально-правовою рисою цього злочину варто назвати невисокий рівень рецидиву. Судимості на момент вчинення злочину не мали 88,3% засуджених за цією статтею. Чисельність злочинних епізодів за більшістю розглянутих справ також є мінімальною: за загальним правилом, навіть особи, визнані винними за ч. 2 та ч. 3 ст. 332 КК, засуджуються лише за один випадок незаконного переправлення. Разом із тим наведені цифри навряд чи відображають реальну ситуацію. Злочинам у сфері відносин щодо перетинання державного кордону традиційно властива особливо висока латентність, пов'язана із зацікавленістю деяких співробітників прикордонних органів в отриманні неправомірної вигоди та закритістю цих відомств для зовнішнього контролю. Внаслідок цього навіть приблизна оцінка дійсних параметрів такої злочинності є значно ускладненою.

Щодо кримінологічних ознак злочинних проявів за ст. 332 КК України, то їх територіальна поширеність свідчить про її притаманність відносно невеликій кількості областей. Абсолютний рекорд

утримує Закарпатська область, на яку за минулий рік припадає майже 22% від усієї кількості кримінальних проваджень, розглянутих судами України за цією статтею. У Харківській області нараховується 17% за цей же час, в Одеській – 14,5%. Ще по 6% приходить на Львівську, Волинську та Луганську області. Зазначені шість областей очолюють цей перелік протягом останніх 10 років. Але, незважаючи на поширеність цих злочинів, в першу чергу, на західних кордонах, серед держав, із якими межує Україна, найбільша кількість розглянутих проваджень припадає на державний кордон із Російською Федерацією (23%). Переважна більшість проваджень пов'язані з незаконним переправленням до України громадян східних чи африканських держав. Високою також є кількість проваджень щодо переправлення через кордон із Молдовою (14,4%), Польщею (18,9%) та Словаччиною (20%). На кордоні з Угорщиною відбулися 11,9% випадків, незначною є їх кількість на кордоні з Румунією та Білоруссю, що не знаходяться на прямих маршрутах слідування до західноєвропейських держав. Це свідчить, що Україна виступає у цій системі територією транзиту мігрантів на шляху між Російською Федерацією та найбільш розвиненими країнами ЄС.

До кримінологічної характеристики незаконного переправлення осіб через державний кордон належить і його спосіб, під яким розуміється порядок використання сил та засобів, що свідчить про якісну своєрідність виконання злочинного посягання [1, с. 12]. У диспозиції ст. 332 КК не міститься такої обов'язкової ознаки складу злочину, як спосіб його вчинення, однак зазначені відомості є важливими з точки зору як з'ясування фактичних обставин таких злочинів, так і запобігання їм. Вчинення злочину шляхом переведення через кордон пішки поза пунктами пропуску спостерігається у 60% від розглянутої кількості випадків. Менш поширеним є переправлення осіб через пункти пропуску за фальшивими або чужими документами, а також шляхом приховування у автотранспорті. Залишився невстановленим спосіб вчинення 25,6% злочинів: винні були затримані до прибуття до кордону, не встигнувши приступити до безпосереднього порушення порядку його перетинання. Втім, можна відмітити, що піше переведення є особ-

ливо привабливим для злочинців із точки зору відносної легкості організації та здійснення.

Зв'язки переправленої особи із засудженим істотно різняться. Так, у провадженнях за ч. 1 ст. 332 КК пропозиція здебільшого була надана особисто (при цьому велика частина мігрантів була знайома з засудженими ще до вчинення злочину, в тому числі й внаслідок родинних чи дружніх стосунків із ними). Але за ч. 2 цієї статті такі випадки складають близько половини; ще приблизно стільки ж справ, в яких мігранти опинилися у засудженого через невідомого посередника. У провадженнях за ч. 3 ст. 332 КК переправлені особи безпосередньо зверталися до винних практично у всіх випадках.

Справи з лише однією переправленою особою складають 30% розглянутих проваджень, 25% – з двома, інші – з трьома чи більше. Місце тимчасового утримання осіб для переправлення не встановлене або відсутнє в 63% випадків, але, в першу чергу, такими місцями часто виступають житловий будинок або квартири (орендовані чи належні засудженому). В інших випадках для тимчасового утримання слугували готелі, хостели, гаражі, покинуті будівлі, лісо-смуги тощо.

Найбільша кількість вивчених нами епізодів незаконного переправлення осіб через державний кордон вчинювалась протягом літа та осені, як правило – вночі або ввечері. Це дає підстави вважати, що переправники, з одного боку, намагаються мінімізувати ризики викриття своїх дій, а з другого – «турбуються» про стан здоров'я «клієнтів», запобігаючи їх переохолодженню та захворюванням, що за умов відсутності медичної допомоги можуть значно затримати процес переправлення або навіть призвести до смерті.

Соціально-демографічні ознаки структури засуджених потребують окремого розгляду в межах дослідження особистості злочинця. Зазначимо лише, що 93,9% визнаних винними за усіма частинами статті – це чоловіки. Основний криміногенний вік – від 30 до 50 років (48,9%), значно менше засуджених у віці від 25 до 30 років (22,3%). Більше половини визнаних винними за ч. 1 ст. 332 КК – неодружені особи, що не мають на утриманні неповнолітніх дітей, натомість за ч. 2 та ч. 3 цієї статті частка таких осіб знижується до

половини. В основному засуджені позитивно характеризувалися за місцем проживання чи роботи. Більшість мають середню освіту (57,6%); 74,8% на момент вчинення злочину ніде не працювали; офіційно працевлаштовані за наймом були 12,8%. І лише 4 особи на час вчинення злочину проходили службу на посаді інспектора ДПСУ (1,1%), серед яких троє чоловіків та одна жінка. В цьому контексті також слід ураховувати високу латентність у зв'язку із зазначеними вище обставинами. Зрештою, кримінологічний портрет засудженого за ст. 332 КК постає близьким до портрету особи, безробітної чи нестабільно зайнятої унаслідок глибокої соціально-економічної кризи у сільській місцевості, до якої здебільшого належать прикордонні населені пункти [2].

Всупереч поширеному уявленню, що незаконним переправленням осіб через державний кордон займаються, в першу чергу, іноземці [3, с. 221], переважну більшість засуджених за ст. 332 КК складають громадяни України. Є серед них і громадяни В'єтнаму, Молдови, Російської Федерації, Грузії, Туреччини, Афганістану, Пакистану та інших держав. Таку структуру можна пояснити тим, що необхідною умовою для пішого переведення є досконале знання прикордонної місцевості. Частка ж вихідців зі східних держав серед населення таких територій не є високою. Співгромадяни осіб, що незаконно переправляються через українські кордони, можуть виступати посередниками, забезпечуючи вихід мігрантів на провідників та навіть у випадку затримання останніх залишаючись невідновленими.

Динаміка злочинів за ст. 332 КК не розвивається у часі за висхідною або спадною прямою, будучи чутливою до впливу зовнішніх чинників – як соціальних, так і правових. Перші пов'язані з економічною ситуацією в державі, інші – із заходами протидії злочинності та правовим регулюванням цих суспільних відносин (так, різке зростання кількості облікованих діянь відбулося після прийняття у 2012 р. нового КПК України, яким було спрощено порядок реєстрації кримінальних проваджень). Зниження кількості облікованих злочинів за ст. 332 КК, на нашу думку, може пояснюватися як реальним скороченням, так і зростанням їх латентності. Понад половину осіб, що незаконно переправляються через укра-

їнські кордони, складають вихідці з Афганістану, Пакистану, Сирії та Ірану, тобто тих країн, громадяни яких останнім часом віддають перевагу так званому «балканському маршруту» до ЄС, який є значно коротшим, ніж через Україну. А згідно з дослідженням аудиторської компанії «Ernst & Young» за минулий рік, Україна посіла перше місце за рівнем корумпованості серед 41 держави, при цьому ще в 2015 р. перебуваючи на сьомому [4]. Підвищення ж кількості облікованих злочинів за ст. 332 КК протягом останніх двох років може бути пов'язане з ускладненням зазначеного шляху через дії урядів Туреччини та Греції.

Висновки. Викладене вище дає підстави вважати, що рівень незаконного переправлення осіб через державний кордон є мінливим та важко прогнозованим у часі. У зв'язку з розташуванням України на транзитних маршрутах між Російською Федерацією та Західною Європою ці злочини перебувають в тісній залежності із міжнародною обстановкою. Поширення їх прикордонними областями України не є рівномірним. Вчинюються такі діяння здебільшого у співучасті (хоча участь посередника й не є обов'язковою), відрізняються переважною одноманітністю способу вчинення, основним мотивом є корисливість. Для переведення поза пунктами пропуску найчастіше обирається темний час доби відносно теплої пори року, до настання зимових холодів. Засуджені, як правило, є чоловіками у віці від 30 до 50 років, непрацюючими, із середньою освітою. Разом із тим властивий для злочинів за ст. 332 КК високий рівень латентності має наслідком не лише складність оцінки дійсних показників їх чисельності, а й низький рівень зафіксованої повторності та рецидиву серед винних, незначний відсоток ознак організованості серед форм співучасті у виявлених злочинах, а також невстановлення більшості учасників злочинних груп навіть за умови засудження одного чи двох із них.

Перелік літератури

1. Панов Н. И., Щур Б. В. Междисциплинарный подход к изучению способа совершения преступления. *Теория та практика судової експертизи і криміналістики*. 2013. Вип. 13. С. 12–22.

2. Цимбал О. І. Протидія неформальній зайнятості в Україні: підходи до оцінки та безпекові пріоритети політики. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/zainiatist-f1000.pdf> (дата звернення: 15.03.2018 р.).

3. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

4. Украина возглавила рейтинг коррупционных стран. URL: <https://korrespondent.net/world/worldabus/3838123-ukrayna-vozhlavyla-reitynh-korruptsyonnykh-stran> (дата звернення: 15.03.2018 р.).

Транслітерація переліку літератури

1. Panov, N. I., Schur, B. V. (2013). Mezhdisciplinarny podhod k izucheniyu sposobu soversheniya prestupleniya. *Teoriya ta praktika sudovoi expertizy i kriminalistik – Theory and practice of forensic examination and criminalistics*, 13, 12–22. [in Ukrainian].

2. Tsybal, O. I. *Protydiya hefornalnyi zaynatosti v Ukrainy: pidhody do otzinky ta bezpekovi priorityty polityki*. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/zainiatist-f1000.pdf>. [in Ukrainian].

3. Dzhuzha, O. M., Vasylevich, V. V., Gida, O. F. et al. (2011). *Profilaktyka zlochyniv*. O. M. Dzhuzhy (Ed.). Kyiv: Atika. [in Ukrainian].

4. *Ukraina vozglavila reyting corruptzionnyh stran*. URL: <https://korrespondent.net/world/worldabus/3838123-ukrayna-vozhlavyla-reitynh-korruptsyonnykh-stran>. [in Ukrainian].

Кібальник С. О. Кількісно-якісні показники незаконного переправлення осіб через державний кордон України

У статті досліджуються основні параметри злочинів, відповідальність за які передбачено ст. 332 КК України, визначені за допомогою узагальнення відомостей, що містяться в архівних матеріалах кримінальних проваджень, розглянутих судами України протягом 2008–2018 рр. Автором розглядаються абсолютні показники кількості таких злочинів, зареєстрованих на території України, кількості кримінальних проваджень, розглянутих за ст. 332 КК судами України протягом останніх 5 років, а також встановлюються основні відомості стосовно засуджених за даною статтею осіб та виводяться характерні риси, властиві їхнім злочинним діянням. Встановлено, що такі злочини, внаслідок розташування України на транзитних шляхах між Російською Федерацією та країнами Європейського Союзу, переважно властиві лише деяким із прикордонних областей держави, якими приходять маршрути транспортування мігрантів з країн Азії та Африки. Разом з тим автором звертається увага на особливо високу латентність незаконного переправлення осіб через державний кордон, як

наслідок якої наведені показники відображають більшою мірою стан обліково-реєстраційної діяльності компетентних державних органів, ніж дають змогу впевнено оцінити реальну ситуацію у даній сфері протиправних відносин. У статті дається характеристика деяким чинникам, що впливають на динаміку злочинів за ст. 332 КК України.

Ключові слова: незаконне переправлення осіб через державний кордон, незаконна міграція, правова статистика, латентність.

Кибальник С. О. Количественно-качественные показатели незаконной переправки лиц через государственную границу Украины

В статье изучаются главные параметры преступлений, ответственность за которые предусмотрена ст. 332 УК Украины, определенные путем обобщения сведений, содержащихся в архивных материалах уголовных производств, рассмотренных судами Украины на протяжении 2008–2018 гг. Автором рассматриваются абсолютные показатели количества таких преступлений, зарегистрированных на территории Украины, количества уголовных производств, рассмотренных по ст. 332 УК судами Украины на протяжении последних 5 лет, а также устанавливаются основные сведения относительно осужденных по данной статье лиц и выводятся характерные черты, свойственные их преступным действиям. Установлено, что такие преступления, вследствие расположения Украины на транзитных путях между Российской Федерацией и странами Европейского Союза, преимущественно свойственны лишь некоторым из приграничных областей государства, по которым пролезают маршруты транспортировки мигрантов из стран Азии и Африки. Вместе с тем автором обращается внимание на особенно высокую латентность незаконной переправки лиц через государственную границу, как результат которой приведенные показатели отражают в большей степени состояние учетно-регистрационной деятельности компетентных государственных органов, чем дают возможность с уверенностью оценить реальную ситуацию в данной сфере противоправных отношений. В статье дается характеристика некоторых факторов, влияющих на динамику преступлений по ст. 332 УК Украины.

Ключевые слова: незаконная переправка лиц через государственную границу, незаконная миграция, правовая статистика, латентность.

Kibalnyk S. O. Quantitative and qualitative indicators of the people smuggling across the state border of Ukraine

This article explores the main parameters of crimes, the responsibility for which is provided in Art. 332 of the Criminal Code of Ukraine, determined by summarizing the information contained in the archival materials of criminal cases examined by courts of Ukraine throughout 2008–2018. The author examines the absolute indicators about the number of such crimes registered on the territory of Ukraine, the number of criminal proceedings examined under art. 332 of the Criminal Code by the courts of Ukraine for the last 5 years, as well as establishes basic information concerning the persons convicted under this article and displays the characteristic features inherent in their criminal acts.

It is established that such crimes, due to the location of Ukraine on the transit routes between the Russian Federation and the countries of the European Union, are predominantly peculiar only to some from the border regions of the state, along which routes for the transportation of migrants from the countries of Asia and Africa lie. At the same time, the author draws attention to the especially high latency of the human smuggling, as a result of which the above indicators mostly reflect the state of registration and registration activities of competent state bodies than give an opportunity to affirm certainly the real situation in this sphere of unlawful relations. The article describes some factors that influence the dynamics of crimes under art. 332 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *people smuggling, illegal migration, legal statistic, latency.*

Рекомендовано до опублікування на засіданні відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 5 від 10.04.2018 р.).

Рецензент – доктор юридичних наук, професор Голіна В. В.